

TANJA OBLAK ČRNIČ

**MLADOST NA ZASLONU:
KONTEKSTI IN PROTISLOVJA
MEDIJSKIH KULTUR MLADIH**

Ljubljana 2020

Tanja Oblak Črnič
MLADOST NA ZASLONU: KONTEKSTI IN PROTISLOVJA
MEDIJSKIH KULTUR MLADIH

Knjižna zbirka MEDIA

Urednici zbirke: Melita Poler Kovačič in Maruša Pušnik

Izdajatelj: FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE, Založba FDV

Za založbo: Monika Kalin Golob, dekanja

Copyright © po delih in v celoti FDV 2020, Ljubljana.

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Recenzentki: Alenka Švab in Maruša Pušnik

Jezikovni pregled: Tina Lengar Verovnik

Naslovnica: Luka Kaše

Tisk: Cicero d. o. o.

Knjiga se tiska na način sprotnega tiska.

Izid knjige je podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.774-053.6

OBLAK Črnič, Tanja

Mladost na zaslonu : konteksti in protislovja medijskih kultur mladih / Tanja Oblak Črnič. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2020. - (Knjižna zbirka Media)

ISBN 978-961-235-944-7

COBISS.SI-ID 45598979

ZAHVALA

Pričujoča monografija je rezultat večletnega študija in raziskovanja, a glavnina pisanja je nepričakovano sovpadla z epidemično izkušnjo, ki je zaznamovala leto 2020. V preteklih mesecih sem se tako nemalokrat spopadala z zadrego, da knjiga nastaja ob napačnem času in veliko prepozno. Zdaj ko je knjiga končana, jo razumem predvsem kot privilegij, ki je bil mogoč ob znatnem razumevanju mojih najbližjih in ob podpori drugih. Zato bi se rada zahvalila recenzentkama Maruši Pušnik in Alenki Švab za kolegialno spodbudo ter Tini Lengar Verovnik za pozorno branje ob jezikovnem pregledu. Hvala Danici Fink Hafner za naklonjenost pri dostopu do mednarodnih konferenc, znanstvenih srečanj in gradiv, s katerimi sem lahko širila svoja znanja. Hvala tudi Bredi Luthar, Dejanu Jontesu in Mojci Pajnik za dosedanja sodelovanja pri projektih, ki so pozornost usmerjali tudi na mlade in me spodbudili k odkrivanju novih tematik. Posebna zahvala gre ekipi Otroškega in mladinskega programa na Televiziji Slovenija, še posebej urednici mag. Martini Peštaj, za zaupanje in dostop do številnih urednic, sodelavk, oddaj in arhivskih gradiv. Hvaležna sem tudi učiteljem številnih osnovnih šol, učencem in staršem, ki so jih v okviru raziskovalnega dela kontaktirali študenti in študentke. Iskrena in topla zahvala za vse vloženo delo pa gre na koncu prav njim.

KAZALO

PREDGOVOR	7
UVOD: PARADOKSI ODRAŠČANJA V DIGITALNI KULTURI	15
EDINSTVENA OBČINSTVA: TEMATIZACIJE MLADIH IN MEDIJEV	29
Sestop medijskih učinkov in preobrat v etnografijo rab	33
Perspektiva razvojnih študij: težavna mladost in škodljivi mediji	40
Mladinske kulture kot agens: vrstniki, mediji, kultura	46
Medijske študije mladine: mediatizacija in kontekstualizacija medijskih praks	52
(DE)KONSTRUKCIJA DIGITALNE MLADINE: RANLJIVI, KOMPETENTNI, UČLJIVI	61
Učljiva mladina: protekcionizem in edukativnost	65
<i>Periskop: »Narediti oddajo, ki bo ob torkih zvečer spraznila ulice«</i>	69
<i>Firbcologi: Ko so »otroci glavni, ne odrasli«</i>	71
<i>Oddaja Infodrom: dnevnik za bodoče državljane</i>	75
Kompetentna mladina: idealizacija digitalnih domorodcev	81
Ranljiva mladina: ozaveščanje, discipliniranje, viktimizacija	89
<i>Tehnološki zasvojenec v medijskem diskurzu</i>	91
<i>Ozaveščanje v šolah: preprečevanje tveganj in zagotavljanje varnosti</i>	94
<i>Digitalna vzgoja: opolnomočenje staršev ali nadziranje otrok?</i>	99
TEHNOKULTURE DOMA: UDOMAČENI MEDIJI IN DRUŽINSKI VSAKDAN	105
Materialnost vsakdana in udomačene tehnologije v družinskem kontekstu	110
Udomačenost računalniških tehnologij	119
<i>Starševske aropriacije računalnikov: delo, priložnost, motnja</i>	125
<i>Aropriacija računalnika med mladostniki: od igr(ač)e do orodja za vse</i>	129
<i>Moralna ekonomija doma in mikroregulacija računalniških rab</i> .	131
Domačenje mobilnega oziroma pametnega telefona	136
<i>Starševske aropriacije pametnih telefonov: varnost, nadzor in družinska mikrokoordinacija</i>	139

<i>Otroške apropiacije pametnih telefonov: emancipacija, interakcija, osebni prostor</i>	141
O ZASLONSKI KULTURI KOT SKUPNOSTI PRAKS	145
Generacijska distanca in distinkcije v prakticiranju digitalne kulture	150
Repozicioniranost medijskih praks: multiplikacija, emancipacija, diverzifikacija	163
<i>Televizijske prakse otrok: trdoživ in prilagodljiv medij</i>	164
<i>Televizija za relaksacijo: skromna starševska mediacija in trdna avtonomija otrok</i>	169
<i>Premični zasloni: večopravilnost, youtubizacija, interakcija</i>	175
PRIVLAČNOST ZASLONOV: DRUŽBENOST, SOKREACIJA, PARTICIPACIJA.....	185
Logika povezljivih medijev: participacija, deljenje, mreženje	191
Kodirana družbenost v kulturi povezljivih medijev	196
Mladi prorabniki v omrežni kulturi (so)produkcije	203
<i>Prostori kreativne produkcije ali družbenih neenakosti?</i>	205
<i>Prorabništvo kot transmedijska praksa: druženje, prepoznavnost, izvirnost</i>	210
»Pišem, objavljam, spremljam, govorim, poslušam, gledam ...«: <i>omrežne prakse in kolaps konteksta</i>	215
ZAKLJUČEK: MLADOST V POSTDIGITALNEM, ALGORITEMSKEM, PROGRAMIRANEM VSAKDANU?	223
Literatura	233
Viri	251
Priloge	253
<i>Priloga 1 – primer soglasja zakonitega zastopnika otroka za sodelovanje v raziskavi</i>	253
<i>Priloga 2 – primer vabila k anketiranju</i>	254
<i>Priloga 3 – primer anketnega vprašalnika 1</i>	255
<i>Priloga 4 – primer anketnega vprašalnika 2</i>	261
Recenziji	271

PREDGOVOR

Raziskovanje je, kljub svoji sistematičnosti, rigidnosti in načrtovanosti, mnogokrat tudi splet nepričakovanih naključij. In tukajšnje knjige, ki odpira raznolike dileme o medijskih kulturah mladih, brez nekaterih spontanih pripetljajev verjetno sploh ne bi bilo. Za prvega je zaslužna Barbara B. Stegeman, nekdanja urednica televizijske oddaje *Infodrom*, edinstvenega informativnega dnevnika za otroke in mladostnike, ki me je pred leti samoiniciativno in predvsem izjemno angažirano nagovorila z idejo, da bi skupaj s študenti raziskovali spremenjene medijske navade otrok in mladostnikov. Bila je pomlad leta 2015 in kot mami drugošolke in vrtčevca, ki sta televizijske vsebine Uredništva otroškega in mladinskega programa Televizije Slovenija dobesedno požirala, se mi je izziv zdel pravšnji. Družinski pogovori in razlage, zakaj so določene oddaje za otroke primernejše, kakovostnejše in predvsem bolj poučne kot druge, so bili vsakdanja stalnica. Hkrati sem na magistrskem študijskem programu izvajala predmet Novi mediji in družba, ki je ponujal širok nabor možnosti za raziskovalno delo študentov. V študijskem letu 2015/16 smo zato izbrane predmetne vsebine prvič povezali z dilemami, s katerimi se je takrat srečevalo omenjeno Uredništvo TV Slovenija. Podobnih vprašanj so se lotevali še študenti dodiplomskega študija pri predmetu Raziskovalni praktikum.

Rezultate celoletnih premislekov smo nato dvakrat predstavili kolektivu uredništva: najprej z ekipo študentov magistrskega študijskega programa Komunikologija, ki so tematizirali medijsko potrošnjo mladih v kontekstu družin, analizirali spletni portal Otroškega in mladinskega programa ter raziskovali

medijske izkušnje otrok in njihovih staršev. Na posvetu z naslovom »Medijska (so)produkcija, potrošnja in pozicioniranost informativnih oddaj med mladimi« pa so svoje delo predstavili še študenti 3. letnika dodiplomskega študijskega programa Medijske in komunikacijske študije. Prve izkušnje takšnih sodelovanj smo v naslednjih nekaj letih še poglobili, predvsem z raziskovalnim delom pri predmetih Raziskovalni praktikum in Komunikološki raziskovalni seminar ter jih ekipi Otroškega in mladinskega programa na RTV Slovenija tudi redno predstavljali. Rezultat teh večletnih diskusij, zbiranja virov in empiričnih poizvedb, ki so trajale od leta 2015 pa do 2018, je daljši niz podatkovnih baz, gradiv in poročil, ki vsaj za dano časovno obdobje ponujajo zanimiv vpogled v »medijsko življenje« otrok in mladostnikov.

Vse to je potekalo v obdobju, ko so se povečevale tudi moje osebne izkušnje z medijskimi in tehnološkimi preferencami otrok. S prečenjem mej domačih ritualov in pripadajočih pravil, ki so se intenzivirala še posebej z vstopom otrok v osnovno šolo, so »udomačeni« okusi, prakse in navade neizogibno trčili ob pravila, preference in okuse drugih. Otroško (samo)spoznavanje, kaj kdo ima, kaj kdo lahko in kaj kdo sme, se je srečevalo s pravili in praksami vrstnikov in sorodnikov ter nemalokrat zamajalo udomačene rutine. Sprva skromna želja, »kdaj bom pa jaz lahko dobila svoj telefon«, je postajala vse glasnejša, vztrajen pritisk, »da ga vsi drugi že imajo«, pa je pripomogel k zaznavanju novih dilem: o čem se sploh pogajamo, kaj takšna pogajanja sproža in kako se nanje odzvati? Po simpatici, a mestoma groteskni izkušnji s precej starim stacionarnim telefonom v mestnem muzeju mesteca Louisville v ameriški državi Colorado, kjer ne le da otroka nista prepoznala, čemu aparat služi, temveč številčnice tudi fizično nista uspela premakniti in zavrteti telefonske številke, dvoma skorajda ni bilo več: medijske in komunikacijske tehnologije imajo za današnje otroke specifične konotacije, ki jih gotovo velja poglobljeno raziskati.

Ob srečevanju s številnimi stiskami znancev, kako otroke, predvsem pa zgodnje najstnike in srednješolce odmakniti od zrenja v (pre)nosljive zaslone, sem naletela na vrsto raznolikih, ponekod tudi zelo inovativnih praks staršev, ko so se nekateri bolj, drugi manj trudili za iskanje skupnih družinskih dogovorov. Obenem pa se je zdelo, da se vsaj znotraj splošnega medijskega diskurza intenzivira ideja, kako škodljivi in nevarni so pametni

telefoni in računalniške naprave, saj spodbujajo medvrstniško nasilje, rušijo osebne stike in nasploh postajajo »nenormalna« motnja v vsakdanjem življenju mladih. Podoba, da prenosne tehnologije, internet in družbena omrežja povzročajo odvisnost, znižujejo pozornost, izrivajo medosebne pogovore in fizične stike, da nasploh odtujujejo, družbeno izolirajo ali celo poneumljajo mlade, se je skozi javni diskurz skorajda normalizirala.

Toda znanstveni izsledki in mednarodni stiki z raziskovanjem medijske potrošnje otrok in mladostnikov so zlagoma prikazovali drugačno, predvsem pa bolj kompleksno sliko o sodobnih medijskih kulturah mladostnikov. Izjemen porast literature in referenc s področja digitalne kulture in medijskih študij, študij mladine, sociologije otroštva, ki niso bile osredotočene izključno na mlade, temveč vse bolj tudi na otroke in najmlajše, je pričal o živahnem, aktualnem in izrazito multidisciplinarnem raziskovalnem področju. Načrtno zbiranje sekundarnih podatkov in gradiv, spremljanje znanstvenih razprav, udeleževanje domačih in mednarodnih znanstvenih konferenc ter sočasno samostojno izvajanje priložnostnih pilotnih študij v lokalnem okolju pa je pokazalo na nemalo neskladij med medijsko podobo o t. i. »digitalni mladini« ter znanstvenimi poudarki in izsledki.

Knjiga, ki je nastala, je tako rezultat večletnega raziskovanja »zaslonskih kultur mladih«, ki pa še zdaleč ni bilo omejeno le na trenutne mobilne in digitalne platforme, četudi se zdi, da so zgolj te smiselni, aktualni in relevantni predmet proučevanja. Dotika se različnih, tako »starih« zaslonov, kot sta na primer televizija ali (stacionarni) računalnik, kot mobilnega telefona ter sodobnejših različic pametnih prenosnih naprav, družbenih medijev in aplikacij. Razpon od starih k sedanjim tehnološkim objektom namreč bolje pokaže, kako trenutna nesoglasja o za otroke in mladostnike »škodljivih medijih« niti niso novost, temveč gre v marsičem za vrsto kontinuitet modernih družb. Knjiga obenem ni izključno omejena na mlade in otroke, temveč skuša v tematizacije vključiti tudi druge generacije, predvsem pa aktivno posega v tiste socializacijske kontekste in prostore, s katerimi so mladostniki v času odraščanja in mladi odrasli neposredno povezani: osredotoča se na družinska razmerja in odnose med starši in otroki, kot tudi na vlogo izobraževanja in obšolskih dejavnosti, vsaj deloma pa nakaže pomen vrstnikov in medosebnih odnosov za mlade.

Prav tako se knjiga dotika vloge javnih diskurzov, ki uokvirjajo razumevanje (digitalnih) medijev, njihovih pričakovanih in v odnosu do mladih pogosto zaželenih rab. Tudi zato tukajšnja razprava ni zamejena na izbrano teoretizacijo medijskih praks in enovit okvir za proučevanje medijske potrošnje, temveč uporablja kombinacijo pristopov in metod: od intervjujev in fokusnih skupin z otroki in mladostniki ter njihovimi starši do anketnih instrumentov med mladimi in širšo populacijo, mestoma pa tudi medijskih dnevnikov in opazovanja. Nekateri podatki, iz katerih črpam, so rezultat sodelovanja v preteklih raziskovalnih projektih, denimo pri temeljnem projektu *Medijska potrošnja, kultura in razredna stratifikacija* pod vodstvom Brede Luthar. Vrsta drugih primarnih empiričnih gradiv je bila zbrana ob intenzivnem delu s študenti in sodelovanju z že omenjenim Otroškim in mladinskim programom RTV Slovenija. Velik del podatkov in analiz pa se nanaša na sistematično selekcijo sekundarnih gradiv.

Deli knjige predstavljajo tako povsem nova dognanja o mladih in »njihovih« medijskih kulturah, deloma pa gre za predelane prispevke, ki so že bili objavljeni drugje. O prisvajanju tehnologij v vsakdanu sem razmišljala že v uvodniku zbornika z naslovom *Mobilni telefon in transformacije vsakdana* (v soavtorstvu z Bredo Luthar, 2009), na temo domačenja računalnikov v družinskih okoljih pa sem pisala v prispevku *Družinska (ne)harmonija ob računalniških zaslonih*, ki je izšel v reviji Družboslovne razprave (Oblak, 2009). Da imajo mladostniki specifičen odnos do sodobnih tehnologij, sem kot vabljena avtorica razmišljala v tematski številki revije Šolsko polje v prispevku *Mladost na ekranu: digitalizacija vsakdana in mladostniška računalniška kultura* (Oblak, 2011), na podlagi analize sekundarnih podatkov iz nacionalne raziskave *Mladina 2010* pa kasneje še v soavtorstvu v prispevku *Everyday and family contexts of youth computer cultures: the case of Slovenia* v reviji Annales (Oblak in Kuhar, 2014). Stratifikacijo digitalnih kultur in generacijskih specifik digitalnega medijskega vsakdana sem razlagala v publikaciji *Razred in kultura* (Luthar, 2014) v poglavju *Digitalne kulture in razredne razlike* (Oblak, 2014), kritično držo do t. i. digitalnih domorodcev pa nakazala v poglavju *Opisminenjevanje digitalnih domorodcev: stanje in alternative na ravni osnovnošolskega izobraževanja* (Oblak, Ošljak in Saje, 2019). O kreativni mladini sem razmišljala v članku *Kulturna in družbena*

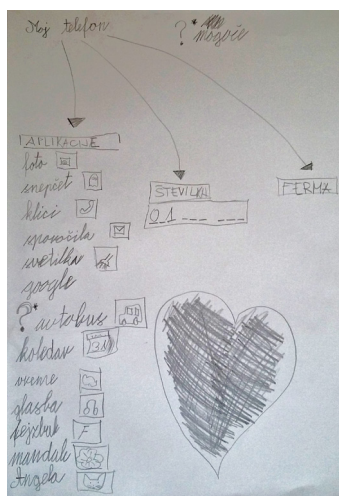
angažiranost v kontekstu digitaliziranega vsakdana: raziskava mladih v Ljubljani (Oblak, 2018). V času epidemije in prisilne izolacije ter šolanja na daljavo spomladi in jeseni 2020, ki je »nezogibnost« digitalnih tehnologij v sferi doma še intenziviral, sem izvedla nekaj priložnostnih raziskav med osnovnošolci, ki služijo kot podporno gradivo dveh prispevkov: članek *Scenariji šolskega vsakdana med epidemijo s perspektive otrok* (Oblak, 2020) je objavljen v tematski številki revije Sodobna pedagogika, prispevek *Pišm gledam pošiljam objavlam': o digitalnem vsakdanu otrok v času epidemije* (Oblak in Ošljak, 2020) pa je v soavtorstvu izšel v zborniku letošnjega Sociološkega srečanja. Vsa navedena dela in pripadajoči podatki so za tukajšnjo monografijo vsaj deloma predelani in mestoma tudi aktualizirani.

Razumevanje nenehnega pogledovanja v pametne in omrežene nosljive »zaslone za na pot« pa zahteva tudi prepoznavanje hibridnosti sodobnih medijev in njihove nenehne prepletenosti z vsakdanjim življenjem ali zlitosti *online* in *offline* vsakdana. Ko je pogled v zaslon normalizirana gesta, ki še zdaleč ni več le mladostniška muha in se sočasno odvija z drugimi praksami – od kuhanja, učenja, gledanja televizije, nakupovanja, druženja do prehranjevanja – ločnice med »življenjem na zaslonu« in »življenjem onstran njega« praktično ni. Sami se vprašajte, kako in kdaj še strmite v premične pametne zaslone. Nekdanji slogan družbe Telekom »Svet ni eden, svetova sta dva«, ki je oglaševal internetno telekomunikacijsko omrežje, danes preprosto ni več referenčna točka. Kar zahteva tudi nujen odmik od romantiziranega pogleda na staro, analogno družbeno realnost: nekdanje življenje *offline* ni bilo nujno boljše in bolj kvalitetno niti ni bilo bolj zdravo ali humano, tako kot življenje *online* ni le prostor tveganj in nevarnosti, nasilja ali groženj. In kot je že leta 2013 zapisal Andreas Hepp (2013: 2):

Da bi res lahko razumeli, kako se naša kultura z naraščajočo rabo medijev spreminja v medijsko kulturo, potrebujemo mnogo bolj kompleksen pristop kot pa katero od teh skrajnosti, da se lahko izognemo poenostavljeni argumentaciji. Medijske kulture so kulture mediatizacije: to pomeni, da so kulture, ki jih »oblikujejo« mediji.

Ljubljana, november 2020

Slika 1: Idejni načrt mobilnega telefona (deklica, 8 let)

Vir: Osebni arhiv.

Slika 2: Izdelava mobilnega telefona (deček, 6 let; deklica, 8 let)

Vir: Osebni arhiv.

Slika 3: Izdelava mobilnega telefona (deklica, 8 let)

Vir: Osebni arhiv.

UVOD: PARADOKSI ODRAŠČANJA V DIGITALNI KULTURI

»Malo gledam risanke na YouTubu, pa kako se delajo kitke pa čopi pa take stvari. To mi je najbolj všeč.« (dekllica, 9 let)

»Vse njene prijateljice imajo telefone in veliko se zmenijo po telefonu, in za šolo in privatno. Če ji ne bi dovolila uporabljat mojega telefona, da je povezana s prijateljicami, bi bila izključena iz tega njihovega kroga, to pa tudi jaz ne želim. Pa ne da, ker je brez telefona, je one ne bi marale ali pa bi opravljale o njej, ampak bi pač manjkala pri pogovorih in stiki bi se ohladili. Tako pač je danes, če nimaš telefona na razpolago, je tako, kot da nas starši ne bi čisto nikoli pustili popoldne na dvorišče.« (mama enajstletnice)

»To se bo slišalo kot opravičilo, ampak jaz imam dejansko Facebook za šolo, ker naš razred je dosti v tisti skupini na Facebooku in to je res ful uporabno. Preko chata se dostikrat s kom učim in kaj takega... ali pa se Skype odpre in se skupaj učimo matematiko. Ne vem.. internet mi res ful pomaga, da se s kom učim, tako da jaz sem res skozi dosegljiva.« (gimnazijka, 17 let)

Da je razumevanje mladosti danes neizogibno prepleteno s poznavanjem digitalnih kultur mladostnikov, soglaša vse več študij, ki sodijo na precej različna disciplinarna področja: od

študij razvojne in socialne psihologije (Turkle, 1995; Turkle, 2015; Valkenburg in Peter, 2007; Kirsh, 2010; Strasburger, Wilson in Jordan, 2014; Ule, 2007, 2008), sociologije družine in otroštva (Drotner in Livingstone, 2008; Facer idr., 2003; Holloway in Valentine, 2003; Thomas, 2011) do razprav znotraj medijskih in edukacijskih študij (Buckingham, 2000, 2003; Baym, 2015; boyd, 2014; Livingstone, 2014, 2016; Mihailidis, 2014; Gauntlett, 2011). Mladost se dandanes namreč *konstituira* skozi premične pametne naprave, medijske tehnologije raznolikih platform, od Instagrama, Snapchata, TikToka in YouTubea, pa temeljito *strukturirajo doživljanje in prakticanje* mladosti.

Medijska potrošnja se je že zdavnaj preselila na splet, klasične oblike gledanja televizije in branja časopisov med mladimi so v upadu. Digitalizacija je prestrukturirala številne medijske navede, segmentirala medijske publike, mobilnost medijskih naprav pa je premešala prostore njihove potrošnje. Preplet številnih transformacij javnega in zasebnega življenja v t. i. digitalni družbi je preoblikoval tudi dosedanje medijske prakse in kriterije osebnih medijskih preferenc. To potrjujejo tudi empirični podatki. Raziskava o medijski potrošnji (Raziskava iProma in Valicon, 2018) je pri razvrščanju medijev po pomembnosti pokazala, da mlajši veliko bolj zaupajo novicam na spletu in tujim TV programom kot domačemu dnevemu tisku ali radijskim programom, medtem ko po pomembnosti najvišje vrednotijo družbena omrežja. Medijske preference starejših so diametralno nasprotno: mnogo bolj zaupajo radiu in televizijskim novicam, visoko pa vrednotijo lokalne časopise. A razlike med generacijami obstajajo že na ravni percepcij, kateri mediji so bolj oziroma manj »relevantni«. Percepcije mladostnikov, kaj »mediji« so, izvirajo namreč iz povsem drugačnih tehnoloških izkušenj, kot je veljalo za medijsko kulturo predinternetne dobe, s katero so odraščali starejši. Zato ne presenečajo ugotovitve nedavne priložnostne raziskave, ki kaže, da so mediji za današnje najstnike izključno družbeni mediji oziroma spletne platforme, ki nudijo družbenost in recipročnost. Film ali denimo televizija zanje sploh ne funkcionirata kot medija (Othon, 2019).

Tovrstni grobi orisi generacijskih specifik lahko služijo kvečjemu kot površna ponazoritev trenutka sodobne medijske krajine, nikakor pa ne ponujajo poglobljenih razumevanj okoliščin, ki (so)oblikujejo sodobna medijska občinstva niti ključnih

kontekstov medijskih praks. V zadnjih dveh stoletjih so medijske tehnologije namreč dozorevale kot del vsakdanjih družbenih praks. Generične tehnologije, kot recimo telefon ali telegraf, so se razvijale skupaj s komunikacijskimi rutinami pošiljanja kratkih sporočil in praksami klepetanja. In že konec 90. let prejšnjega stoletja je bila ena bolj izstopajočih podob otroka v zahodni družbi prav »vznemirjen obraz, ki strmi v računalniški zaslon«, kot je opozoril Stefton-Green (1998: 1). Takšna podoba pa ni bila pomembna zgolj zato, ker je zajemala tako strahove kot upe takratnih naracij o otroštvu, temveč tudi zato, ker je sočasno pričala še o drugi vzporedni zgodbi – o poteh takratnega in prihodnjega tehnološkega razvoja.

Dandanes so mladi obenem raznolika, a specifična publika, ki številne komunikacijske rutine in kulturne prakse realizira neposredno skozi rabe digitalnih tehnologij: s telefoni se zbujajo in si vrtijo glasbo, preverijo šolski urnik in čas odhoda avtobusa, sporočijo, da so prispeli na trening, vmes pa klepetajo, fotografirajo, plešejo in snemajo. Prek lastnih objav negujejo spletne profile na družbenih aplikacijah, urejajo šolske obveznosti, gledajo televizijske serije in kratke videospote, se na videno ves čas nenehno odzivajo itd. Pri tem uporabljajo številne družbene platforme, ki s pomočjo premišljene algoritemske logike pritegujejo njihovo pozornost ter zahtevajo nenehno dosegljivost in interakcijo. Tako denimo celo tehnofobni teoretiki s področja novodobne umetnosti priznavajo, da so zaslone in digitalne podobe osrednje miselne forme sodobnega časa (Bavcon, 2010: 11). Manovich (2001) piše o koncu linearne pripovedi, ki jo nadomešča vse bolj personaliziran način vstopanja v podatkovne zbirke, znotraj katerih si vsak uporabnik utira lastno pot. Gledano s takšnih perspektiv, najstniško »viseenje« na zaslonu ni toliko »slab« način preživljanja časa, kot je preprosto »prekoderana« družbena realnost (Bavcon, 2010: 19).

Že načini vstopanja v razpršeno medijsko ekologijo skozi pametne naprave in nosljive zaslone dopuščajo identifikacijo kulturnih sprememb, ki jih narekujejo sodobne medijske tehnologije. Strehovec (2007) sodobne kulture ne opredeljuje več kot prvenstveno vizualne, ampak izpostavi premik k taktilnemu in mobilnemu: zaznava vsebin ni več vezana na klasične formate tiskanih ali elektronskih medijev, temveč se s pomočjo interaktivnih tehnologij preoblikuje v aktivno, mobilno in omrežno

integrirano zaznavo. Uporabniki vsebine zaznavajo s celotnim telesom, saj s seboj prenašajo svoj »mobilni kokpit«, vsebin pa se dotikajo, jih pretakajo, se z njimi igrajo, jih preurejajo in se vanje »potapljajo«. Prenosni pametni telefoni namreč niso zgolj orodja medosebnih interakcij mladostnikov, temveč so družbene formacije, skozi katere se mladostniki socializirajo, vzpostavljajo in eksperimentirajo z identiteto, tam se zabavajo, igrajo, spoznavajo. Mobilne komunikacijske naprave nadalje oblikujejo vzorce delovanja, vedênja, videnja sebe in drugih. Družbene platforme določajo sisteme iskanja, izbire in pridobivanja informacij, nakupovanja in odločanja. Cel spekter družbenih aktivnosti poteka skozi sodobne zaslone in večina mladostnikov, priučenih pametnih mobilnih naprav različnih vrst, s katerimi se srečujejo že od zgodnjega otroštva, je dosegljiva in v družbene medije vkodirana, nosljivi telefoni na zaslonski dotik pa so podaljšek njih samih. Gumb »on/off« – vmesnik med tehničnim artefaktom kot nečim, kar je tam zunaj, in uporabnikom kot nekom, ki je tukaj – v mobilni zaslonski kulturi ne obstaja. Njegov status nadomešča stanje baterije, ki se preprosto ne sme izprazniti.

Toda »življenje na zaslonu«, kot je bila naslovljena ena od prvih študij o virtualnih identitetah, *online* prezentacijah, prostorih bivanja ter medosebnih odnosih v času zgodnje »romantične dobe interneta« in takratnih sistemov virtualne resničnosti (glej Turkle, 1995), je danes bistveno bolj kompleksno in zapleteno, kot so sploh lahko predvidevale zgodnje razprave o družbenih in kulturnih implikacijah računalniških tehnologij in interneta. Delno izposojen, a predrugačen naslov tukajšnje knjige *Mladost na zaslonu: konteksti in protislovja medijskih kultur mladih* kaže, da je treba raznolike pomene, izkustva, prakse in navade mladih z zaslonov in ob njih nujno razumeti v kontekstu širših družbenih struktur: spremenjene vloge družin in medosebnih odnosov, kjer lahko telefon služi kot funkcionalno orodje nadzora, kaznovanja in discipliniranja, pa tudi družinske komunikacije, emancipacije, avtonomije in najstniške svobode; vloge vrstniških kultur in (pre) oblikovanja identitet v času odraščanja, kjer pretežni del druženja in učenja poteka skozi zaslonsko kulturo mobilnih naprav; procesov šolanja ter spremenjenih oblik in zahtev učenja ter seveda spremenjene vloge medijev samih, ki se multiplicirajo, intimizirajo, vse bolj stapljajo s telesnimi funkcijami do točke, ko postajajo t. i. »komunikacijske proteze« sodobnega človeka. Razumevanje

odraščanja brez upoštevanja značilnosti sodobne medijske ekologije je namreč že v izhodišču osiromašeno. Sodobne zaslonske premične tehnologije so manifestacija številnih družbenih in kulturnih transformacij: od mediatizacije mladosti in individualizacije medijske potrošnje; kontroverznih tenzij, ki nastajajo med družbenimi strukturami, ki uokvirjajo socializacijo sodobne »digitalne mladine«; tranzicijskih razumevanj mladosti pa vse do specifik sodobne medijske kulture in novodobnih medijskih praks. Naj jih uvodoma na kratko povzamem.

Tranzicijska mladost: Sočasno s transformacijami medijskih tehnologij in digitalizacijo vsakdana se spreminjajo tudi konceptualizacije mladosti in otroštva. Če so zgodnje študije mladost označevale »kot ločeno, prepoznavno fazo človekovega razvoja ter potencialno težavno obdobje prilagajanja družbenim normam in družbenim pričakovanjem« (Buckingham in Kehily, 2014: 1), so kasnejše sociološke obravnave večji del pozornosti pripisovale »tranziciji v mladost«, psihološke študije pa so vprašanja preusmerile na »nastajajočo odraslost«. Lukose (2014) kritično opozarja na raznolike definicije mladosti in na soobstoj antagonističnih diskurzov o mladini, ki kažejo na pomen tistih institucij, ki neposredno uokvirjajo, kako naj mladi »navigirajo« med javnim in zasebnim: od šolskega in izobraževalnega sistema, družinskega okolja in odnosov s starši, vrstniških razmerij do prostočasnih institucij; na vseh teh mestih mladi danes pridobivajo ne le posebna znanja in veščine, ampak gradijo tudi lastna razumevanja avtoritet, družbenih pravil in norm, osebnih ambicij in pričakovanj ter tudi medosebnih odnosov. Težavnost definiranja mladosti pa je tudi v vse bolj komodificiranem pogledu na življenjske prehode, ki jih zaznamujejo imperativi podaljševanja mladosti, brisanje meja med mladostjo in odraslostjo ter otežena tranzicija k odraslosti, ki je vse bolj negotova in prekarna. Poleg marketinškega diskurza o tem, da si »mlad toliko, kot se mladega počutiš«, ki reproducira individualizirano občutenje mladosti kot osebne izbire, so mladi danes bolj kot kdajkoli prej soočeni z večjim in predvsem bistveno lažjim dostopom do globalnih medijev različnih vrst.

Mediatizacija mladosti: Ne glede na specifična teoretska izhodišča in pripadajoče metode raziskovanja številni avtorji poudarjajo, da je dojemanje mladostniških identitet, njihovih vsakdanjih praks, intimnih odnosov, občutij in želja, pa tudi